

Ny psykoterapi- metod baserad på ögonrörelser

Alan Gillies. **Improving the quality of patient care.** 216 sidor. New York–Chichester–Brisbane: Wiley, 1997. Pris £ 14.99. ISBN 0-471-96647-9.

Recensent: Leif Persson, distriktsläkare, Sollefteå, medlem i SFAM-Q, allmänläkarnas råd för kvalitetsutveckling.

Alan Gillies är professor i »information management» i Lancashire. I boken medverkar också författare från Lancashire Business School och Department of Health Administration vid universitetet i Toronto. Exempelen i boken är hämtade från Storbritannien, Kanada och USA.

Bra referenslista till varje kapitel

Boken är indelad i tio kapitel. Varje kapitel inleds med en sammanfattning av innehållet, vilket gör att man snabbt kan välja om man vill gå vidare eller inte. Till varje kapitel finns sedan en bra referenslista.

I Sverige okända modeller

I kapitlet om definitioner påpekas att kvalitet beror på från vilket håll man bedömer den. Här beskrivs några modeller som inte är så kända inom sjukvården i Sverige, t ex Garvis modell, som beskriver fem olika sätt att se på kvalitet. Man beskriver också den tänkbara konflikten mellan kostnad och kvalitet, men menar ändå att de är två sidor av samma mynt.

I ett kapitel om att mäta beskrivs fördelar och nackdelar med indikatorer samt exempel på ett antal grafer som kan användas.

Processkapitlet redogör bland annat för likheter och skillnader mellan Juran, Deming och Crosby (kända kvalitetsgurus). En stor del ägnas åt begreppet TQM (Total Quality Management) och exempel på hur TQM-strategin kan implementeras.

Kvalitetshjulet beskrivs i kapitlet »Clinical audit». Man beskriver hur kli-

nisk revision kan betraktas från en processsynpunkt, från forskarnas synpunkt och ur ledningens perspektiv. Användningen av datorer vid datainsamling beskrivs, och ett kort avsnitt berör analysen av data.

»Occurrence screening» är en metod som mest används i USA och som i princip går ut på att identifiera »felhandlingar» och därefter eliminera dem. I Sverige och Europa har vi nog inte använt metoden särskilt mycket, men den har likheter med avvikelserapportering som föreskrivs av Socialstyrelsen.

Avsnittet om indikatorer är hämtat från Kanada och ger exempel på uppföljningsenkäter och indikatorer om sjukhusvård – exempelvis återintagningar inom en viss tid.

I det avslutande kapitlet summeras de andra för att motivera att vi systematiskt skall granska vad vi gör för att ständigt kunna förbättra vården. Man kan därför med fördel börja med detta kapitel för att senare fördjupa sig i de andra.

Inspirerar till fortsatt kvalitetsarbete

Boken är välskriven och lätt att förstå. Den ger inspiration till fortsatt kvalitetsarbete, inte bara med ledning och organisation utan framför allt med vårdens innehåll. •

Vetenskaps- teoretisk grundlitteratur översatt efter 62 år

Ludwik Fleck. **Uppkomsten och utvecklingen av ett vetenskapligt faktum.** 167 sidor. Stockholm/Stehag: Brutus Österlings Bokförlag Symposium, 1997. Pris ca 253 kr. ISBN 91-7139-321-8. Översättning av tysk utgåva.

Recensent: Hildur Kalman, leg sjukgymnast och doktorand i vetenskapsteori, Umeå universitet.

Våren 1997, 62 år efter originalutgåvan på tyska, kom äntligen Ludwik Flecks vetenskapsteoretiska arbete

»Uppkomsten och utvecklingen av ett vetenskapligt faktum» ut på svenska. Den torra titeln till trots finns mellan den tunna bokens pärmar en spännande läsupplevelse. Via en konkret fallstudie, det medicinska syfilisbegreppets historia och dess koppling till Wassermannreaktionen, utarbetar Fleck en egen kunskapsteori, dvs en filosofisk undersökning av den mänskliga kunskapen, dess betingelser, möjligheter, natur och gränser.

En föregångare

Fleck kan ses som en föregångare till våra dagars kunskapssociologer, men är helt aktuell även i kraft av sina egna idéer. Såväl naturvetare som humanister, som är intresserade av de omständigheter som betingar vår vetenskapliga kunskapsproduktion, läser honom idag som vetenskapsteoretisk grundlitteratur.

Den vetenskapsteoretiska litteraturen är och har ofta varit grundad på erfarenheter från naturvetenskapens område i snäv bemärkelse. För den medicinskt skolade bör därför Flecks arbete, som grundar sig på medicinsk vetenskap och egna erfarenheter från praktiskt kliniskt arbete, vara av särskilt intresse. Såväl medicinskt som vetenskapsteoretiskt är översättningen sak-kunnigt och elegant genomförd av professor emeritus Bengt Liliequist, vetenskapsteoretiker tillika.

Kunskapsprocess baserad på syfilisbegreppet

Ludwik Fleck (1896–1961), själv läkare med en omfattande medicinvetenskaplig produktion, utgår från den historiska utvecklingen av det medicinska sjukdomsbegreppet syfilis och dess slutliga koppling till Wassermannreaktionen. Medicinhistoriskt är detta exempel väldokumenterat, och Fleck använder det för att studera den vetenskapliga kunskapens utveckling och det nära förhållande som råder mellan vetenskaplig förklaring, objektivitet och ideologi. Fleck vänder sig emot en alltför stark tilltro till logiska förklaringar och en övertro på faktas objektivitet.

I sitt arbete utvecklar han teorin om »tankekollektivet» som bärare av en »tankestil», och dessas betydelse för hur ett vetenskapligt faktum kommer till. Han betonar den begränsade betydelsen av ett enstaka experiment och diskuterar den viktiga skillnaden mellan experimentet och den samlade erfarenheten: »Ett experiment kan uppfattas som en enkel fråga och ett enkelt

svar. Erfarenhet måste däremot förstås som resultatet av en komplicerad träning av kunskapsförmågan som uppkommer i en växelverkan mellan lärlingen, det redan kända och det som skall undersökas.»

Varje epok har sin tankestil

Fleck börjar med att beskriva syfilisbegreppets historiska utveckling. Det börjar med ett mystiskt-etiskt syfilisbegrepp, dvs lustsot, som var kopplat såväl till en astrologisk konstellation (konjunktionen den 25 november 1484 av Saturnus och Jupiter i Skorpionens tecken, och i huset av Mars) som till dess veneriska karaktär. »Den religiösa läran om sjukdom som straff för syndig lusta och om samlagets moraliska följder befäste slutgiltigt denna syfilislärans grundpelare och gav den dess särskilt etiskt laddade karaktär.» Den fortsatta utvecklingen av sjukdomsbegreppet går via ett empiriskt-terapeutiskt (kvicksilver som verksam medicin) samt ett patogenetiskt och ett etiologiskt begrepp.

Fleck visar dock att dessa olika uppfattningar inte enbart kan anses handla om konventionella definitioner, eftersom varje definition av syfilis får sina bindande konsekvenser! Den uppställda definitionen avgör delvis vilka svar som kan erhållas, eftersom det ger oss en viss intellektuell beredskap och en strävan att se och handla på ett sätt och inte ett annat. Han visar också hur »konventionella definitioner» påverkas av den samhällsepok och den kulturhistoriska situation de formuleras i. »Under varje epok är alla eller de flesta begrepp stilriktigt uppbyggda av den ömsesidiga påverkan som finns mellan dem. Man kan därför tala om en tankestil som bestämmer varje begrepps stil.»

Kunskapsprocessen är inte någon individuell process, menar Fleck, utan den är tvärtom ett resultat av en social verksamhet! »Tankekollektiv» definierar han som en gemenskap av människor som utbyter idéer och tankar och som står i tankemässig växelverkan med varandra. Det är detta kollektiv som bär ett tankeområdes historiska utveckling, en viss mängd vetande och en viss kultur, alltså en särskild »tankestil».

Glädjande att boken nu kommit på svenska

Boken gavs ut på tyska i Schweiz 1935, och fick en begränsad internationell

spridning. Den recenserades med några få undantag endast i medicinska tidskrifter.

Som vetenskapsteoretiker var Fleck i stort sett okänd fram till 1980-talet. Man kunde dock stöta på hans idéer i den utformning de fått hos en av hans efterföljare, nämligen Thomas Kuhn som gav ut »The structure of scientific revolutions» 1962 (De vetenskapliga revolutionernas struktur, svensk översättning 1981). Kuhn som inspirerats av Flecks idéer (utan att dock närmare referera eller kommentera hans arbeten), är känd för begreppen »paradigm» och »scientific community», som alltså ungefärligt motsvaras av Flecks »tankestil» och »tankekollektiv».

Trots att Fleck är föregångaren kan hans begrepp anses vara mer precisa och väl avgränsade än Kuhns, som kan ges ett stort antal tolkningar.

Det är alltså mycket glädjande för alla som någon gång intresserat sig för hur vi når kunskap och vilka omständigheter som präglar kunskapsproduktionen att boken nu kommit i svensk språkdräkt. •

Läkarförfattad medicinsk thriller

Tess Gerritsen. **Donator okänd. En medicinsk thriller.** 411 sidor. Stockholm: Bonnier Alba, 1997. ISBN 91-34-51781. Översättning från amerikansk utgåva.

Recensent: Ulla Söderström, allmänläkare, Umeå.

Boken »Donator okänd» karaktäriseras som en medicinsk thriller. Den är välskriven och lättläst. Den är en verklig rysare och spänningen hålls på topp från första sidan till sista! Läsaren kastas rakt in i handlingen, och det är svårt att avbryta sig innan man läst ut boken! Den utspelar sig i amerikansk sjukhusmiljö.

Autentisk miljöskildring

Författarinnan Tess Gerritsen är själv läkare, och hon är väl förtrogen med den miljö hon skildrar. Det är endast på ett par ställen man som läka-

re-läsare känner att man kunde göra några ifrågasättanden, men det är ju bara trevligt att få känna att man är väl så bevandrad som författarinnan i den medicinska världen.

Spänning och romantik

Boken handlar om en ung kvinnlig läkare – hon är givetvis både duktig och vacker! – som drömmer om att bli transplantationskirurg. När hon får förmånen att arbeta just på en sådan avdelning gör hon den obehagliga upptäckten att allt inte går korrekt tillväga när patienter tilldelas hjärtan för transplantation. Trots att det råder brist på organ och att det finns ett centralt köregister, finns alltid hjärtan att transplantera när det handlar om mycket rika patienter. I och med sin upptäckt kommer hon att avslöja sammansvärjningar mellan läkare och kontakter med den ryska maffian. Hon är själv hårsmånen från lemlästning och död innan hon på ett mirakulöst sätt räddas under romanens avslutning.

En bra roman måste också innehålla en gnutta romantik, och det finns naturligtvis också i denna.

Etiska spörsmål offras för handlingen

I den första halvan av boken tydliggörs flera etiska spörsmål: Hur skall man välja mellan olika mottagare när det råder brist på organ för transplantation?

Hur mycket skall man som underordnad läkare inordna sig i klinikens läkargrupp, tumma på sin egen moral och etik för att kunna nå dit man vill inom yrket?

I den senare delen av boken får sådana frågor stå tillbaka för den rafflande handlingen, där det är tydliga gränser mellan det onda och det goda, skurkarna och hjältarna.

Jag skulle nog hellre sett att författarinnan lyckats hålla kvar det första temat som jag upplever som väl så spännande som den senare mer händelsefokuserade berättelsen.

Läsvärd bok

Det är helt visst en läsvärd bok! Författarinnan har efter succén med denna övergivit läkaryrket för författarskapet, och det skall bli intressant att se vad hon kommer att bjuda på härnäst. •